

Олена Козинець
*кандидат історичних наук,
зав. каф. історії та теорії держави і
права, конституційного та
адміністративного права
Чернігівського державного інституту
права, соціальних технологій та праці*

ВИЩА ВІЙСЬКОВА ОСВІТА У ДРУГІЙ ЧВЕРТІ ХІХ СТОЛІТТЯ У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

У статті зроблена спроба проаналізувати стан організації вищої військової освіти у другій чверті ХІХ ст., з'ясувати та проаналізувати відношення сучасників до вказаної проблеми на підставі нарративних джерел.

Ключові слова: вища військова освіта, академія, Генеральний штаб, нарративні джерела, Російська імперія.

Підготовка військових кадрів у другій чверті ХІХ століття була однією з важливих складових частин військової політики і військової історії даного періоду. У даній статті ми спробуємо відтворити побут, систему вищої військової освіти у другій чверті ХІХ століття, проаналізувати, на основі нарративних джерел, яке ставлення склалося до неї у підданих Російської імперії.

Вивченню цієї проблеми приділяли значну увагу дореволюційні вчені [1; 2; 3; 4; 5], в меншій мірі радянські [6; 7]. Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. став зростати інтерес як до військової історії Російської імперії, так і до підготовки військових кадрів, зокрема у вищій військовій школі [8; 9; 10; 11; 12]. Але всі вчені по-різному, в залежності від часу, в якому жили, характеризували систему військової освіти, підготовку військових кадрів, і моральний облік російського офіцера.

Вищу військову підготовку в другій чверті ХІХ ст. надавали спеціально створені офіцерські класи Головного інженерного та Головного артилерійського училищ.

Необхідно відзначити, що спогадів про ці навчальні заклади збереглося дуже мало, і ми маємо в розпорядженні лише декілька джерел цього виду. Досить детальні свідчення про Артилерійське училище залишив його вихованець, який побажав залишитись невідомим і підписав спогади: “старий артилерист” [13; 14]. У цих нотатках він згадує про вищі офіцерські класи, вихованці яких перебували в привілейованому стані у порівнянні з юнкерами.

Потрібно зазначити, що навчальний процес в Артилерійському училищі не був організований належним чином, із 1197 чоловік, які вступили за період з 1825 до 1857 р. лише половина була переведена до офіцерських класів, і далеко не всім із них було присвоєно офіцерські чини. Це стало основною причиною реорганізації училища у 50-ті рр. XIX ст. [9, с. 126].

Ще в першій чверті XIX століття в межах процесу мілітаризації різних сторін суспільного життя, у підпорядкування Військовому міністерству в різний час були передані Гірничий інститут, Інститут інженерів шляхів сполучення, Костянтинівський межовий інститут, Лісовий інститут. Ці вищі навчальні заклади лише умовно можна назвати військовими, оскільки вони хоч і випускали офіцерів, які проходили стройову підготовку та брали участь у військових навчаннях, але, як справедливо зауважив А.М.Лушніков, випускники цих закладів служили в основному не в армії, а в своєму відомстві [10, с. 62]. Саме тому вони істотно не впливали на процеси комплектування армії офіцерськими кадрами.

У 30-х роках XIX ст. в Російській імперії був створений перший вищий військовий навчальний заклад – Імператорська Військова академія, і, відповідно, в цей же час формується ставлення до неї сучасників.

Слід відзначити, що в рамках уніфікації програми військових навчальних закладів постало питання про необхідність створення вищого військового навчального закладу для підготовки офіцерів, які могли б мислити на стратегічному рівні. З цією метою генерал-ад’ютанту барону А.А.Жоміні було запропоновано викласти свої міркування, він запропонував

створити Центральну стратегічну школу в столиці. Слухачами школи повинні були стати виключно офіцери – випускники військових навчальних закладів. Ідея А.А.Жоміні про створення вищого військового навчального закладу сподобалася Миколі I, оскільки він підтримав його проект [5, с. 3].

Так, проект А.А.Жоміні був однією з перших спроб створення в Росії вищого військового навчального закладу, але його реалізація була відкладена внаслідок російсько-перської та російсько-турецької війн.

Паралельно з цим постало інше, не менш важливе, питання – про підготовку офіцерів спеціально для служби у Генеральному штабі. У лютому 1829 р. у А.А.Жоміні подав імператору записку про організацію Генерального штабу. Він пропонував заснувати військову академію, в якій готували б офіцерів для служби у цій установі [15, арк. 93].

Статут Військової академії був затверджений 1830 р., але її відкриття, незважаючи на це, стало можливим лише через два роки. Мета заснування даного навчального закладу була визначена в такий спосіб: “для підготовки офіцерів до служби в Генеральному штабі і для поширення знань в армії” [5, с.1]. Курс навчання був розрахований на два роки й проходив у двох відділеннях: молодшому – теоретичному і старшому – практичному.

Право вступу до Академії поширювалось на всіх обер-офіцерів до штабс-капітана гвардії, артилерії й капітана армії включно. Крім того, директорам кадетських корпусів, Школи гвардійських підпрапорщиків та кавалерійських юнкерів, Пажеського корпусу було надане право направляти до Академії кращих випускників, які мали офіцерські чини. У кожному відділенні повинно було бути по 20-25 армійських і 4-5 офіцерів артилерійського й інженерного відомств. Вступники мали бути не молодші 18 років, мати відмінну атестацію й успішно скласти вступні іспити. Статут Військової академії пропонував усім офіцерам, які прагнули вступити до вищого військового навчального закладу, “надати право просити про це начальство” [16, арк. 6].

29 листопада 1832 р. в Академії розпочався перший навчальний рік. У перший рік навчання слухачі набували теоретичних знань, а на другий засвоювали ті ж предмети, але вже на практичному рівні. У поняття “практичний курс” вкладався абсолютно інший зміст, ніж зараз: “офіцер повинен був навчатися застосовувати отримані знання для здійснення самостійного військово-наукового дослідження” [11, с. 168].

Військова академія знаходилась у підпорядкуванні начальника Головного штабу ЙІВ, а керували нею директор і віце-директор, навчальною частиною відала Рада Академії на правах дорадчого органу. Існувала також Конференція Академії (на зразок педагогічної ради), яка розглядала питання, що пропонувались віце-директором і які стосувались програм навчання, методики викладання, а вже потім вони подавались на затвердження Ради.

Першим директором Академії імператор Микола I призначив генерал-ад'ютанта І.О.Сухозанета, який, на думку сучасників, не відповідав цій посаді. Незважаючи на те, що він був бойовим генералом (цей чин отримав у 27 років), кавалером багатьох орденів, але водночас зневажливо ставився до педагогіки та науки, про що не обминув згадати один з його підлеглих, викладач Військової академії М.С.Голицин: “Призначення Сухозанета директором академії було негативно зустрінуте з боку громадської думки (звичайно, негласної, оскільки гласної на той час не було і бути не могло – О.К.). Призначення його було не до вподоби суспільству й генеральному штабу. Наслідки виправдали її (суспільну думку – О.К.)” [17, с. 410].

Затвердивши програми для першого навчального року, Рада встановила розподіл річних та щоденних занять. У осінньо-весняний період заняття на теоретичному відділенні тривали з 1 листопада до 1 червня, а на практичному – з 1 листопада до 1 травня. Літній час, який був призначений для практичних занять, офіцери проводили зі своїми підрозділами у таборах, вирішуючи тактичні завдання з бойової підготовки військ і робили геодезичні зйомки. У серпні – жовтні проводилась підготовка до екзаменів та їх складання. Щоденно, з 9.00 до 15.30, відбувались три двогодинні лекції,

раз на тиждень – стройові заняття. Вечорами, двічі на тиждень, були заняття з іноземних мов, і тричі – з верхової їзди та вольтижування.

Становлення Академії відбувалось непросто, особливо важко підбирався професорсько-викладацький склад. Про це свідчать спогади Д.О.Мілютіна. Зокрема, він так згадував свої перші кроки на новому полі діяльності: “директор Академії генерал-ад’ютант Сухозанет та віце-директор Ренненкампф прийняли мене дуже люб’язно, заявили, що очікували на мій приїзд з нетерпінням, оскільки кафедра військової географії залишалась декілька місяців без професора, і бажали, щоб я негайно приступав до своїх обов’язків” [18, с. 101]

Протягом перших 20-ти років діяльності Військової академії майже всі навчальні дисципліни неодноразово переглядались, “то звужуючись, то надмірно розширюючись, змінюючи розподіл своїх частин, іноді навіть і сам характер їх викладу” [5, с. 39]. Особливістю педагогічної діяльності того часу було те, що професори та ад’юнкти не мали права самовільно змінювати тексти своїх лекцій без дозволу Ради Академії [19, с. 52].

Головна увага у Військовій Академії зверталась на викладання тактики як найнеобхіднішого предмета для майбутніх офіцерів Генерального штабу. Для викладання тактики були запрошені полковники М.В.Медем і М.Ф.Веймарн, які мали досвід викладання в Артилерійському училищі та Школі гвардійських підпрапорщиків. Діяльність М.В.Медема була дуже плідна, ним була складена програма й розроблений курс лекцій, визначена програма практичних занять. Він викладав в Академії з 1833 р. й був, за свідченням сучасників, скромною людиною, незважаючи на великий вклад у військову науку. М.І.Богданович так писав про М.В.Медема: “На щастя для нашої вищої військової освіти, генерал Сухозанет мав можливість пізнати з дуже хорошого боку одного з викладачів артилерійського училища, полковника Медема. Дійсно, барон Медем підготував тактику для училища – перший такий досвід російською мовою” [20, с. 429].

Безумовно, це було великою заслугою, оскільки написання підручника вимагає великого досвіду і знань, тим більше, що написаний він був російською мовою. Адже при створенні Військової академії постало питання про те, де взяти спеціалістів, які можуть викладати військові науки, оскільки далеко не кожний теоретик чи практик може викладати ту чи іншу дисципліну. Для вирішення цієї проблеми пропонувалось навіть запросити іноземних спеціалістів. “Якщо б така пропозиція була втілена, - пише М.І.Богданович, - то, з одного боку, не змогли б вступити до академії офіцери, які були здібні, але погано володіли іноземними мовами, а, з іншого – що ще більш важливо – наша військова наука тягнулась би, як раб, дорогою, яку пропонували іноземці” [20, с. 429]. З 1851 р. у викладанні тактики була посилена практична спрямованість, оскільки військове керівництво дійшло висновку, що Військова академія повинна була готувати не стільки вчених, скільки здібних офіцерів-практиків [5, с. 48].

Іншими, не менш важливими предметами в Академії були стратегія, військова географія і військова статистика. Викладання цих дисциплін ускладнювалось відсутністю спеціальної літератури. Зауважимо, що військова статистика у західноєвропейських вищих військово-навчальних закладах не вивчалась зовсім.

У перші роки діяльності Академії перевага надавалась вивченню головних військових дисциплін і не зверталась увага на елементарні пізнання офіцерів стосовно облаштування й організації військ. Для виправлення цього недоліку був введений курс з вивчення обов’язків офіцера Генерального штабу.

Для зміцнення дисципліни і розвитку правосвідомості офіцерів 1834 р. до навчального плану вводяться основи законодавства. Слухачі знайомились з основними законами Російської імперії, організацією управління державою, губерніями, повітами. З 1849 р. в Академії починає викладатись курс військової адміністрації. З цього приводу Д.О.Мілютін зазначав, що взимку 1848-1849 рр. діяльність Академії значно поживавилась. На обговорення

конференції Академії була винесена програма курсу військової адміністрації. Але вирішення питання про викладання цієї дисципліни тягнулось доволі довго, і лише 1852 р. програма була остаточно затверджена [18, с. 158]. Слухачі також вивчали основи топографії й геодезії, креслення планів і окомірну зйомку місцевості, ґрунтовний курс фортифікації та артилерії. Крім спеціальних військових дисциплін, в Академії викладали історію, російську та іноземні мови.

Після відкриття Академії було встановлено чотири види екзаменів: вступні, періодичні упродовж навчального року, перевідні з молодшого класу на старший і публічні або випускні. Оцінка успішності кожного офіцера-слухача на екзаменах поділялась на п'ять розрядів: “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “посередньо” і “слабо” [5, с. 186].

Серйозно гальмували навчальний процес неконструктивні погляди окремих керівників Академії. “Завжди і в усьому в академії, - згадував викладач М.С.Голицин, - Сухозанет хотів бути “оракулом” і “владикою”, ким і був дійсно” [21, с. 710]. Так, директор Академії основну увагу приділяв запровадженню суворого режиму, вважаючи, що суворість – єдина основа порядку; м'якість у поведженні веде до розпущеності. Негативну оцінку характеру І.О.Сухозанета надавав і Д.О.Мілютін, зазначаючи при цьому, що після того, як Академія 4 лютого 1854 року була передана під управління Головного начальника військових навчальних закладів, посаду директора скасували. Це стало відчутним фактом для Академії, оскільки генерал І.О.Сухозанет залишив свою посаду. Незважаючи на його гарні й теплі прощальні слова, “ніхто не жалкував про розставання з ним. Він залишив по собі погану пам'ять. Гніт, під яким він тримав своїх підлеглих, під виглядом охорони дисципліни, не тільки був тяжким для них особисто, але й гальмував успіхи навчального закладу” [18, с. 229].

Дуже суворим для офіцерів, які не менше двох років прослужили в строю, був Статут Академії. Сучасник з цього приводу відзначав: “статут академії – вищого військово-навчального відкритого закладу викладений в

дусі того часу, скоріше у вигляді статуту закритого середнього військового навчального закладу, в роді кадетських корпусів з умовами й вимогами: стройовими, дисциплінарними й морально-виховними” [17, с. 416].

Від викладачів вимагалось не лише навчати слухачів, але й “запроваджувати правила найчистішої моралі, точного й вірного виконання обов’язків, безумовного підкорення начальству й непохитної відданості престолу й батьківщині” [17, с. 417]. Такий підхід до вже сформованих особистостей, якими, безумовно, були офіцери-слухачі Академії, був зумовлений специфікою внутрішньополітичного охоронного курсу, потребою відгородити армію від “згубного впливу” вільнолюбних ідей, встановити дисципліну, яка похитнулась, особливо у вищому військовому навчальному закладі. Про це свідчать і положення Статуту Військової академії, і позиція директора І.О.Сухозанета, і сам дух, що панував у стінах Академії.

Однак були й керівники, які не вважали плац-парадність, “військово-балетне” мистецтво кращим засобом виховання. Так, наприклад, абсолютно протилежних поглядів дотримувався віце-директор Академії г.-м. Л.І.Зедделер, який виступав за вміле поєднання поваги до особистості зі справедливою суворістю. Як наслідок, 1834 р. г.-м. Л.І.Зедделер був знятий з посади і звільнений зі служби “за небажання дотримуватись справжнього порядку служби” [22, арк. 8]. Про цей випадок згадує і князь М.С.Голицин, вважаючи, що фактичною причиною звільнення г.-м. Л.І.Зедделера зі служби стало те, що погляди директора й віце-директора у питаннях про методи виховання суттєво розійшлись [17, с. 413].

У перше двадцятиліття діяльності штат академії майже ніколи не був укомплектованим, водночас зменшувалась і кількість абітурієнтів із гвардії. Так, наприклад, 1833 р. на вступні экзамени прибуло 19 офіцерів, наступного року – усього 4. З 1840 до 1848 р. до Генерального штабу було зараховано 164 випускники кадетських корпусів, але не всі з них з’явилися на вступні экзамени. Пізніше генерал-квартирмейстер Головного штабу генерал-

ад'ютант Ф.Ф.Берг визнав, що зарахування до Генерального штабу офіцерів, які випускались із кадетських корпусів і не прослужили кілька років у військах, було помилкою [23, арк. 2]. Щороку ситуація з комплектуванням штату слухачів Академії погіршувалась. Дійшло до того, що 1851 р. з мільйонної російської армії до академії вступили 7 офіцерів з 9, які склали екзамен [24, с. 15]. Уряд вдавався до різноманітних заходів, щоб поліпшити ситуацію, але ці заходи були здебільшого не конструктивними. Служба у Генеральному штабі не вважалася престижною у суспільстві, тому офіцери при нагоді прагнули її залишити. Зрештою було заборонено переходити зі служби у Генеральному штабі у будь-який інший рід служби [18, с. 178].

На початку 50-х рр. XIX ст. склалась катастрофічна ситуація з комплектуванням Академії. Рада академії запропонувала ряд заходів, які мали покращити ситуацію з комплектуванням Військової академії слухачами. найбільш важливими були: збільшення жалування службовцям академії в два рази; при переводі із теоретичного в практичне відділення видавати додаткову допомогу в розмірі 142 крб. 85 коп.; корпусним командирам рекомендувалось доручити обер-квартирмейстерам підбирати абітурієнтів для вступу до академії; дати дозвіл офіцерам, які закінчили академію, повертатись до своїх частин; дозволити офіцерам Генерального штабу переходити зі штабної на командну службу і навпаки; допустити до прийому в академію офіцерів спеціальних військ [16, арк. 51 зв.-52 зв.].

Ці пропозиції Ради Академії були уважно розглянуті й затверджені. Невдовзі ситуація з прийомом до Академії стала помітно поліпшуватись. Склад слухачів 1853-1854 навчального року був численним порівняно з попередніми роками. У цілому, з 1834 до 1854 рр. академія підготувала 306 офіцерів (9-19 чоловік щороку) [24, с. 12].

У лютому 1854 р. Військова академія переходить до відомства Головного начальника військових навчальних закладів [25]. Начальником Академії й одночасно членом Навчального комітету при Штабі військово-навчальних закладів став г.-м. Г.Ф.Стефан. Рада Академії залишилась у

попередньому складі, але всі її рішення мали затверджуватись Головним начальником військових навчальних закладів.

1855 р. відбулося злиття трьох вищих спеціальних військових навчальних закладів з метою “підвищити значення офіцерських класів Артилерійського та Інженерного училищ” [26, арк. 2]. Імператорська Військова академія була перейменована в Миколаївську академію Генерального штабу, офіцерські класи Миколаївського інженерного та Михайлівського артилерійського училищ перейменовані в академії – Інженерну й Артилерійську. Усі три вузи отримали назву Імператорської Військової академії [27].

Таким чином, наративні джерела, що містять інформацію з приводу функціонування вищої військової школи в Російській імперії другої чверті XIX ст. дають можливість проаналізувати процес її становлення, дослідити відносини, які складались роками між керівництвом, викладачами, слухачами й, головне, про ставлення сучасників до військової Академії. Потрібно відзначити, що перший вищий військовий навчальний заклад, яким була Військова академія, не був престижним. Серед причин можна назвати те, що Академія готувала офіцерів до служби виключно у Генеральному штабі, існування жорстких вимог до офіцерів-слухачів. Сучасники висловлювали своє невдоволення таким станом речей, бо приходили вони до Академії вже офіцерами з стійкими уявленнями та моральними якостями, а до них ставились, як до вихованців кадетських корпусів. Звісно, це негативно позначалось на їхньому самолюбстві і стало однією з перешкод, які виникли у справі комплектування Академії.

Комплекс наративних джерел також свідчить, що ставлення сучасників до цього вищого навчального закладу не було одноманітним. Не виявляється як одностайне схвалення методів та засобів підготовки офіцерів, так і одностайне їх неприйняття.

Література

1. Мельницкий Н. Сборник сведений о военно-учебных заведениях в России: Сухопутное ведомство. – В 4-х тт. – Спб.: Типография Главного штаба Его Императорского Величества по военно-учебным заведениям, 1857-1860.
2. Медем Н.В. Мнение о том, какие недостатки обнаруживаются в наших военно-учебных заведениях. – Спб.: Типография Главного штаба Его Императорского Величества по военно-учебным заведениям, 1863. – 26 с.
3. Лебедев Н.А. Исторический взгляд на учреждение училищ, школ, учебных заведений, кадетских корпусов, послуживших к образованию русского народа с 1025 по 1855 год. – Спб.: Типография А.Циммермана, 1875. – 228 с.
4. Лалаев М.С. Исторический очерк военно-учебных заведений, подведомственных Главному их управлению с 1700 по 1880 гг. В 3-х ч. – Спб.: Типография М.Стасюлевича, 1880. – Ч.2. – 283 с.
5. Глиноецкий Н.П. Исторический очерк Николаевской академии Генерального штаба. – Спб.: Типография Штаба Гвардии и Петербургского военного округа, 1882. – 793 с.
6. Бескровный Л.Г. Из истории высшей военной школы в России // Военная мысль. – 1946. - №10. – С.107-122.
7. Бескровный Л.Г. Русская армия и флот в XIX веке. Военно-экономический потенциал России. – М.: Наука, 1973. – 616 с.
8. Галушко Ю.А., Колесников А.А. Школа русского офицерства. Исторический справочник. – М.: Русский мир, 1993. – 221 с.
9. Волков С.В. Русский офицерский корпус. – М.: Воениздат, 1993. – 367с.
10. Лушников А.М. Армия, государство и общество: система военного образования в социально-политической истории России. – Ярославль: Ярославский государственный технический университет, 1996. – 151 с.
11. Харламов В.И. Русская военная школа (1700-1917). – В 2-х т. – М.: Академия ПВ ФПС России, 1997. – Т.1. – 278 с.
12. Машкин Н.А. Высшая военная школа Российской империи XIX – начала XX веков. – М.: Academia, 1997. – 348 с.
13. Артиллерийское училище в 1845 году // Русская старина. – 1904. - №5. – С.423-443.
14. Артиллерийское училище в 1845 году // Русская старина. – 1904. - №6. – С.591-620.
15. РДВИА. – Ф. 544. – Оп. 1. – Спр. 1. Дело о рассмотрении проектов генерал-адъютанта Жомини по преобразованию Генерального штаба и учреждению военной академии. – 1826 года, января 21 – 1834 года, апреля 29. – 229 л.
16. РДВИА. – Ф.544. – Оп.1. – Спр.349. Переписка с канцеляриями Военного министра и Генерального штаба, и штабами и генерал-инспектора инженерных войск, и командующего гвардейским и гренадерскими корпусами о рассмотрении в Совете академии причин недостаточного числа офицеров, желающих поступить в академию, и о мерах к их привлечению путем предоставления различных льгот и преимуществ для лиц, окончивших академию. – 1851 год, сентябрь 29 – 1852 год, апрель 22. – 86 л.

17. Голицын Н.С. Императорская Военная академия в 1834-1848 гг. Воспоминания князя Н.С. Голицына о его службе в Академии // Русская старина. – 1883. - №2. – С.409-428.
18. Милютин Д.А. Воспоминания 1843-1856 гг. / Под ред. доктора исторических наук, профессора Л.Г. Захаровой. – М.: Редакция альманаха Российский Архив, 2000. – 527 с.
19. Жуковский В.П. Военное образование в России: преемственность, опыт, традиции. – Саратов: Издательство Саратовского государственного технического университета, 1999. – 253 с.
20. Богданович М.И. Воспоминания о бароне Н.В. Медеме // Русская старина. – 1877. – Т.19. - №5. – С.428 – 430.
21. Голицын Н.С. Императорская Военная академия в 1834-1848 гг. Воспоминания князя Н.С. Голицына о его службе в Академии // Русская старина. – 1883. - №3. – С.703-712.
22. РДВИА. – Ф.544. – Оп.1. – Спр. 66. Приказы по академии и рапорт директора академии генерала Сухозанета военному министру об упущениях по службе вице-директора академии Зедделера, обнаруженных при инспекторском смотре и ходатайство о его отстранении. – 1834 год, сентябрь 27 – 1835 год, октябрь 3. – 10 л.
23. РДВИА. – Ф.846. – Оп.16. – Спр. 1231. Дело о переписке директора Императорской военной академии генерал-адъютанта Сухозанета 1-го с генерал-квартирмейстером генерал-адъютантом Бергом относительно выбора офицеров, поступающих в академию. – 1848 год. – 14 л.
24. К 100-летию юбилею со дня рождения Императора Николая I. – СПб.: Типография Николаевской военной академии, 1896. – 20 с.
25. ПСЗ II. – Т.V. - №3975.
26. РДВИА. – Ф.544. – Оп.1. – Спр.1056. Доклады по академии, исторические справки и переписка с Главным штабом о переименовании Николаевской академии Генерального штаба в Императорскую Николаевскую академию и расширении ее профиля в смысле развития общего военного образования офицеров армии, а не только подготовки офицеров для Генерального штаба. – 1895 год, январь – 1895 год, февраль 5. – 216 л.
27. ПСЗ II. – Т. XXX. - №29623.

В статье сделана попытка проанализировать основные этапы становления системы высшего военного образования во второй четверти XIX в., состояние её организации и отношение современников к указанной проблеме на основании нарративных источников.

Ключевые слова: высшее военное образование, Военная академия, Генеральный штаб, нарративные источники.

The attempt to analyze the state of the higher military education organization in the second quarter of the XIX century has been made in the following article, as well as to explore and analyze the attitude of the contemporary society to the given problem on the basis of narrative sources.

The key words: higher military education, the academy, the General headquarters, narrative sources, the Russian empire.